

Ojcowie Majowej Konstytucji

Konstytucja nie wzięła się znikąd. Stworzyli ją najświetlejsi obywatele Rzeczypospolitej Obojga Narodów, potrafiący wznieść się ponad ideologiczne podziały i nie bacząc na światopoglądowe różnice, stworzyć dzieło w naszej historii wyjątkowe. Owi Ojcowie Konstytucji na naszą pamięć ze wszech miar zasługują. Przypomnijmy więc choćby tych najaktywniejszych.

Stanisław August Poniatowski – ostatni król Polski

Niewiele osób wie, iż największe zasługi w uchwaleniu ustawy zasadniczej miał właśnie sam władca. Monarcha nie miał zbyt dobrych notowań w społeczeństwie, ani sobie współczesnych, ani potomnych, stąd starano się rolę, którą odegrał, ukryć, albo przynajmniej umniejszyć.

Poniatowski rodzinnie związany ze stronnictwem Czartoryskich, zwanym *Familią*, odebrał staranne wykształcenie i od chwili wyboru w 1764 był zwolennikiem szerokich reform Rzeczypospolitej: stworzenia monarchii konstytucyjnej, wzmocnienia władzy wykonawczej, ukrócenia *liberum veto*, polepszenia położenia mieszczan i chłopów. Dążył do naprawy polskiego systemu edukacji oraz reform skarbowych. Założył Szkołę Rycerską, był inicjatorem powołania Komisji Edukacji Narodowej. Pozostawał mecenasem sztuki, organizował słynne *obiady czwartkowe*, na które zapraszał znamienite osoby z kręgu kultury. Przez całe panowanie zmuszony do lawirowania między rosyjskimi naciskami a krajową opozycją. Tworzył własne stronnictwo polityczne, zyskując nawet zgodę na pewne umiarkowane, nowatorskie zmiany od carycy Katarzyny, z którą dawniej związany był uczuciowo.

W drugiej połowie lat 80., zachęcony zmieniającą się sytuacją międzynarodową i zaangażowaniem wojennym Rosji w Turcji, podjął próby wzmocnienia Rzeczypospolitej. Odgrywał główną rolę na Sejmie Czteroletnim. Potrafił porozumieć się ze Stronnictwem Patriotycznym, co doprowadziło do uchwalenia Konstytucji 3 maja. Jej podstawą stały się projekty królewskie. Na wezwanie Ignacego Potockiego opracował zarys ustawy zasadniczej,

który na pewno był już gotowy 10 stycznia 1791. Tekst przepisywał na czysto jego sekretarz, włączając weń pewne sugestie Potockiego. Na dalszym etapie do dyskusji przyłączyli się też Małachowski i Kołłątaj.

W czasie obrad sejmu mającego przyjąć ustawę Stanisław August przemawiał trzy razy, wskazując pilną konieczność naprawienia dawnego ustroju. Gdy podniósł rękę na znak chęci zabrania głosu po raz czwarty, przypadkiem odebrano ten gest jako wezwanie do przyjęcia projektu przez aklamację. Co rzeczywiście nastąpiło. Król od razu złożył przysięgę na Ustawę Rządową, na ręce biskupa krakowskiego Feliksa Turskiego. Następnie wezwał posłów, by szli do katedry, gdzie wszyscy mieli na nią zaprzysiąc. Zebrany lud z entuzjazmem wiwatował na cześć króla i nowo uchwalonej Konstytucji. W 1792 roku, na apel konfederacji targowickiej, do Polski wtargnęły wojska rosyjskie. Rozpoczęła się wojna w obronie Konstytucji 3 maja. Król, nie widząc szans na zwycięstwo, przystąpił do Targowicy. W 1794 roku poparł powstanie kościuszkowskie, na przebieg wydarzeń nie miał już jednak żadnego wpływu.

Po trzecim rozbiore na rozkaz carycy wyjechał do Grodna, gdzie podpisał akt abdykacji. Zmarł 12 lutego 1798 roku w Petersburgu.

Nie wszystkie postęпки monarchy można uznać za godne pochwały, oceniając jednak jego postawę, należy pamiętać w jak trudnych czasach przyszło mu żyć i panować. Nie ulega przy tym żadnej wątpliwości, iż jego zasługi dla powstania Konstytucji były nie do przecenienia.

Ignacy Potocki – polityk, publicysta, pedagog

Wywodził się z potężnej i bogatej rodziny magnackiej, zięć księżąt Izabeli i Stanisława Lubomirskich z Łańcuta. Wykształcenie zdobywał w Collegium Nobilium w Warszawie oraz w Rzymie. Pełnił funkcję ministra policji, piastował też urząd marszałka wielkiego litewskiego. Był członkiem Komisji Edukacji Narodowej, pierwszej w Europie instytucji spełniającej rolę ministerstwa oświaty.

Zapatrzony w rewolucję francuską, przez pewien czas próbował pożenić uchwaloną w 1789 r. *Deklarację praw człowieka i obywatela* z sarmackimi realiami. Pozostawał zwolennikiem

głębokich reform ustrojowych Rzeczypospolitej, m.in. rozszerzenia władzy Sejmu, nadania praw politycznych mieszczanom oraz ograniczenia obciążeń chłopstwa.

Przez długi czas pozostawał wielkim przeciwnikiem króla Stanisława Augusta, stojąc na czele Stronnictwa Patriotycznego. Przejawiał dużą aktywność w dobie Sejmu Czteroletniego. W 1789 do sejmu wniesiono jego *Zasady do formy rządów*. Chociaż deputacja zaaprobowała tekst, zdał sobie jednak sprawę z jego słabości. Pomimo różnic pojednał się ze Stanisławem Augustem, za co należy mu się wielkie uznanie, i dyskutował z monarchą na temat kształtu nowej konstytucji. Dostrzegł odmienność polskiego tłumaczenia od francuskiego oryginału i starał się owe korekty jak najbardziej osłabić. Zawsze pozostawał zagorzałym przeciwnikiem Rosji. Sprzeciwiał się decyzji króla o przystąpieniu do konfederacji targowickiej.

Po klęsce w wojnie z Rosją przebywał na emigracji w Dreźnie. Do kraju powrócił w okresie powstania kościuszkowskiego. Był współautorem powstańczych aktów prawnych i przewodniczącym Wydziału Interesów Zagranicznych Rady Najwyższej Narodowej. Został uwięziony przez Rosjan w Petersburgu. Po utworzeniu przez Napoleona Księstwa Warszawskiego i zwycięskiej dla Polaków wojnie z Austriakami, udał się do Wiednia negocjować z cesarzem Francuzów przyłączenie Galicji do Księstwa. Zmarł w austriackiej stolicy na szalejącą tam zarazę w 1809 roku. Kawaler Orderu Orła Białego.

Hugo Kołłątaj – ksiądz, kanonik krakowski, referendarz litewski, podkanclerzy koronny, rektor i reformator Akademii Krakowskiej

Studiował na Akademii Krakowskiej, gdzie zdobył tytuł doktora filozofii. Następnie kształcił się w Wiedniu i w Rzymie, gdzie doktoryzował się z prawa i teologii, a także przyjął święcenia kapłańskie.

Członek Komisji Edukacji Narodowej. Czołowa postać tzw. *Kuźnicy Kołłątajowskiej* – reformatorskiego środowiska działaczy społecznych, politycznych i publicystów. Napisał rozprawę *Do Stanisława Małachowskiego o przyszłym sejmie Anonima listów kilka*, gdzie przedstawił program swojego stronnictwa, postulujący m.in. o reformy społeczne, dziedziczność

tronu, równouprawnienie mieszczan i wolność dla chłopów (zniesienie pańszczyzny na rzecz czynszu), likwidację *liberum veto* oraz wprowadzenie ogólnego opodatkowania. Zredagował memoriał miast królewskich, który mieszczanie złożyli królowi podczas tzw. *czarnej procesji* w 1789 roku. Jedną z czołowych postaci Sejmu Czteroletniego. Doprowadził do porozumienia Stronnictwa Patriotycznego z królem. Był jednym ze współautorów Konstytucji 3 maja, spod jego to bowiem ręki wyszedł rękopis stanowiący już bezpośrednią podstawę ostatecznego kształtu Ustawy Rządowej.

Podczas wojny w obronie Konstytucji 3 maja wedle niektórych relacji miał namawiać króla do przystąpienia do Targowicy i porozumienia z Rosją za cenę utrzymania niektórych reform. Inne świadectwa temu przeczą. Zdawał się jednak skłaniać ku konfederacji targowickiej, lecz widząc reakcję tłumów demonstrujących swój sprzeciw wobec Targowicy, uciekł z Warszawy i jakiś czas przebywał w Dreźnie i Lipsku, gdzie napisał *O ustanowieniu i upadku Konstytucji 3 Maja*.

Przyłączył się do insurekcji kościuszkowskiej i był współautorem aktu powstania i uniwersału połanieckiego. Kierował wydziałem skarbu w powstańczej Radzie Najwyższej Narodowej, *de facto* będąc szefem rządu. Z powodu swych radykalnych poglądów, chęci do krwawych rozpraw z przeciwnikami wzorem rewolucji francuskiej, zwany *polskim Robespierrem*. Po upadku insurekcji więziony przez Austriaków i Rosjan. Zmarł w 1812 roku w Warszawie. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego.

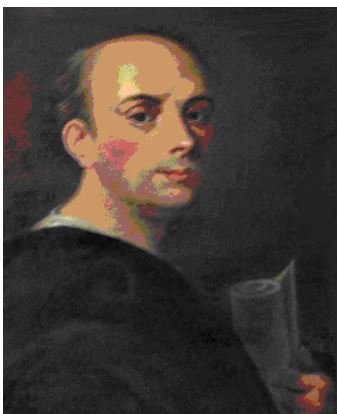

Stanisław Małachowski – hrabia, polityk, poseł, referendarz wielki koronny

Pochodził ze znanej i zamożnej rodziny, jego ojciec Jan był kanclerzem wielkim koronnym. Od 1758 posłował na Sejm z ziemi krakowskiej. Na elekcji 1764 roku poparł kandydaturę Stanisława Augusta Poniatowskiego. W 1774 został marszałkiem Trybunału Głównego Koronnego – najwyższego sądu Rzeczypospolitej. Przywrócił mu dawną sprawność i uczciwość, zyskując sobie miano polskiego Arystydesa (od greckiego polityka i wodza, zwanego Sprawiedliwym).

W 1788 został marszałkiem konfederacji Korony Królestwa Polskiego i marszałkiem Sejmu Czteroletniego. Był jednym z przywódców Stronnictwa Patriotycznego i współautorem Konstytucji 3 maja. Mieszkał w Pałacu Czapskich-Raczyńskich na Krakowskim Przedmieściu, gdzie na tajnych zebraniach redagowano tekst tej ustawy, on też przeprowadził jej uchwalenie na sesji sejmowej 3 maja 1791. Pragnął rozszerzenia praw politycznych na stan mieszczański. Chłopów w swych dobrach oczynszował i zwolnił z części obciążeń. Sygnatariusz Konstytucji. Przeciwny jakimkolwiek układom z Targowicą, potępił ją w swoim manifeście. Po przyłączeniu się króla do konfederacji targowickiej przebywał na emigracji w Wiedniu, potem we Włoszech.

Nie wziął udziału w insurekcji kościuszkowskiej. W Księstwie Warszawskim stanął na czele Rady Ministrów, a następnie objął funkcję prezesa senatu i pierwszego wojewody Księstwa. Po wkroczeniu Napoleona na ziemie polskie, wezwany, przybył do Warszawy i mimo iż nie odnosił się przychylnie do napoleońskiej wizji państwa i prawodawstwa, pełnił w Księstwie Warszawskim kolejno stanowiska: prezesa Komisji Rządzącej, prezesa Rady Ministrów i prezesa Senatu. Zmarł w 1809 roku w Warszawie. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego.

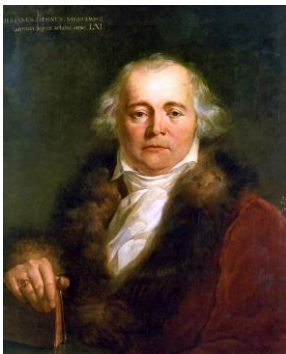
Scipione Piattoli – sekretarz króla

Urodził we Florencji. Pochodził z arystokratycznej włoskiej rodziny. Na uniwersytecie we Florencji obronił doktorat praw. Był profesorem uniwersytetu w Modenie. W Polsce pojawił się jako nauczyciel młodych Potockich, a potem Czartoryskich.

Od 1789 roku przebywał na dworze króla Stanisława Augusta, którego został sekretarzem. Współpracował z Komisją Edukacji Narodowej.

W dobie Sejmu Czteroletniego pełnił rolę pośrednika między królem a Ignacym Potockim w pracach nad przygotowaniem konstytucji. Redagował kolejne projekty, będąc ich współautorem. Przepisując tekst zmienił przekład zatytułowany *Reforma Konstytucji* w stosunku do francuskiego oryginału, przywracając część prerogatyw monarchy usuniętych wcześniej przez Ignacego Potockiego. Pozostawał zwolennikiem reform i zbliżenia Rzeczypospolitej z Prusami. W jego gabinecie na Zamku Królewskim odbywały się tajne spotkania

z udziałem króla, które ostatecznie doprowadziły do uchwalenia Konstytucji. Przeprowadzał też poufne misje dyplomatyczne. Po zwycięstwie Targowicy brał udział w przygotowaniach do insurekcji kościuszkowskiej. Później więziony przez Austriaków. Zmarł w 1809 roku w Altenburgu.

Julian Ursyn Niemcewicz – polityk i pisarz

Pochodził ze średniozamożnej rodziny szlacheckiej. Karierę zawdzięczał protekcji Czartoryskich. Wychowanek Korpusu Kadetów Szkoły Rycerskiej. Od 1777 roku adiutant księcia Adama Kazimierza Czartoryskiego. Jeden z czołowych pisarzy czasów stanisławowskich, twórca pierwszej polskiej komedii politycznej *Powrót pośła*.

Poseł inflancki na Sejm Czteroletni. Był aktywnym mówcą słynącym z ciętego języka. Z trybuny sejmowej odważył się nazwać carycę Katarzynę *Messaliną Północy*. Jako aktywny członek Stronnictwa Patriotycznego został dopuszczony do tajnych prac nad Konstytucją 3 maja. Wielki przeciwnik konfederacji targowickiej. Po przystąpieniu do niej króla udał się na emigrację.

Do Polski powrócił po wybuchu insurekcji i został adiutantem Kościuszki. Pozostał wierny Naczelnikowi nawet w obliczu klęski maciejowickiej i niewoli. Więziony przez Rosjan w Twierdzy Pietropawłowskiej. Trwał przy Kościuszcze również w jego podróży do Ameryki, tam jednak ich drogi się rozeszły. W Stanach Zjednoczonych poznał Jerzego Waszyngtona i swoją przyszłą żonę Susan Livingston Kean, córkę wiceprezydenta.

Sekretarz Senatu w Księstwie Warszawskim, a później w Królestwie Polskim. Z mieszanymi uczuciami przyjął wieść o wybuchu powstania listopadowego, ale wyruszył jako emisariusz do Londynu, zabiegając o poparcie, choć bez wielkich efektów. Życie zakończył na emigracji w Paryżu, do końca będąc człowiekiem czerpiącym pełnymi garściami z życia: dzień przed śmiercią bawił na balu. Zmarł w 1841 roku.

Adam Stanisław Krasiński – biskup kamieniecki

Pochodził z rodziny szlacheckiej. Swoją przyszłość związał ze stanem kapłańskim. Podczas bezkrólewia roku 1733 opowiedział się za Stanisławem Leszczyńskim. Począwszy od 1734 roku, przez kolejne 12 lat, przebywał za granicą – we Francji, Włoszech i Niemczech, gdzie szukał wsparcia dla swego króla.

W kolejnych latach piastował stanowiska kościelne i państwowe. W czasie ostatniej wolnej elekcji przeciwnik Stanisława Augusta Poniatowskiego, związany z Wettinami. Od 1768 roku jeden z inicjatorów i przywódców konfederacji barskiej. Kierował jej polityką zagraniczną, był współorganizatorem jej Generalności – naczelnego organu władzy konfederatów.

Nieprzejednany wróg Rosji. W pracach Sejmu Czteroletniego uczestniczył jako senator. Pojednał się z królem Stanisławem. Brał udział w tajnych posiedzeniach, na których opracowana została Konstytucja 3 maja. Mimo poparcia ustawy pozostawał sceptyczny wobec wielu projektów reform. Przeciwnik Targowicy, namawiał króla by stanął na czele armii. Po klęsce wojny w obronie Konstytucji 3 maja został ukarany przez Rosję kasatą diecezji kamienieckiej i konfiskatą dóbr. W 1794 roku zbierał fundusze dla powstańców kościuszkowskich. Zmarł w 1800 roku w Krasnem. Kawaler Orderu Orła Białego.

Feliks Paweł Turski – biskup chełmski, łucki, krakowski, tytularny książę siewierski

Na studiach w Rzymie uzyskał stopień doktora obojga praw i przyjął święcenia kapłańskie. Od 1763 roku przewodniczył Trybunałowi Głównemu Koronnemu, najwyższemu sądowi apelacyjnemu Królestwa dla spraw prawa ziemskiego. Uczestniczył w Sejmie Rozbiorowym jako

członek delegacji, stając w rzędzie opozycji.

Członek konfederacji Sejmu Czteroletniego. 3 maja 1791 na Zamku Królewskim odebrał od Stanisław Augusta przysięgę na wierność Konstytucji. Przystąpił do konfederacji targowickiej.

W 1794 przekazał Tadeuszowi Kościuszce na potrzeby powstania pieniądze i srebra ze skarbca katedry wawelskiej. Po jego upadku nakazał księżom swej diecezji kontynuowanie pracy duszpasterskiej. Musiał pogodzić się z konfiskatą dóbr kościelnych i klasztornych prowadzoną przez władze austriackie. Przed plebanią w Międzyrzeczu Podlaskim posadził dąb upamiętniający uchwalenie Konstytucji 3 maja. Zmarł w 1800 roku; pochowany w katedrze wawelskiej.

Stanisław Kostka Potocki – pisarz, publicysta, kolekcjoner i mecenas sztuki

Pochodził z magnackiej rodziny, brat Ignacego, zięć księżnej marszałkowej Izabeli Lubomirskiej z Łańcuta, z którą nieskutecznie rywalizował w zakupach dzieł sztuki. Ukończył pijarskie Collegium Nobilium. Od 1778 roku posłował na Sejm z województwa lubelskiego.

Na Sejmie Czteroletnim jeden z czołowych działaczy Stronnictwa Patriotycznego. Znakomity mówca, zwolennik reform, jeden z sygnatariuszy Konstytucji 3 maja. Jako generał artylerii koronnej uczestniczył w wojnie z Rosją w obronie Ustawy Rządowej. Po zwycięstwie Targowicy przebywał na emigracji.

W Księstwie Warszawskim od 1809 roku był prezesem Rady Stanu i Rady Ministrów, w Królestwie Polskim prezesem Senatu. Od 1815 roku jako minister wyznań religijnych i oświecenia publicznego rozbudował sieć szkolnictwa wszystkich szczebli oraz przyczynił się do założenia uniwersytetu w Warszawie. Pierwszy polski badacz sztuki starożytnej. Założyciel muzeum w Wilanowie. Zmarł w 1821 roku w Wilanowie. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego.

Tadeusz Matuszewicz – mówca, publicysta, tłumacz, poeta i krytyk teatralny

Pochodził z rodziny szlacheckiej. Był wychowankiem pijarskiego Collegium Nobilium w Warszawie. Od 1784 roku posłował na sejmy z województwa brzesko-litewskiego.

Aktywny uczestnik Sejmu Czteroletniego. Zwolennik reform, m.in. dziedziczości tronu, praw politycznych dla mieszczaństwa i sojuszu z Prusami. Działał w Deputacji do Ułożenia Konstytucji. Brał udział w ostatniej fazie prac nad jej projektem. Był członkiem Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji Rządowej.

W czasie insurekcji kościuszkowskiej piastował urząd zastępcy radcy Rady Najwyższej Narodowej. W 1809 roku, jako członek Rządu Centralnego Tymczasowego Galicji, swą działalnością przyczynił się do przyłączenia do Księstwa Warszawskiego Zamojszczyzny. Minister Skarbu w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim. Forsował reformy gospodarcze i skarbowe. Przełożył na język polski dzieła Horacego i Wergiliusza. Zmarł w 1819 roku w Bolonii. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego.

Kazimierz Nestor Sapieha – książę, generał artylerii litewskiej

Był synem Elżbiety z Branickich, przyjaciółki Stanisława A. Poniatowskiego, zawsze wspierającej karierę potomka. Absolwent Szkoły Rycerskiej. Posłował na sejmy z województwa brzesko-litewskiego.

Na Sejmie Czteroletnim został marszałkiem konfederacji Wielkiego Księstwa Litewskiego. Długo pozostawał w szeregach opozycji magnackiej, której przewodził jego wuj Franciszek Ksawery Branicki. Pod wpływem Stanisława Małachowskiego przeszedł jednak na stronę zwolenników Konstytucji 3 maja i był jednym z jej sygnatariuszy. Przeciwny przystąpieniu króla Stanisława Augusta do konfederacji targowickiej, udał się na emigrację. Wziął udział w walkach

powstania kościuszkowskiego w stopniu kapitana artylerii. Zmarł w 1798 roku w Wiedniu. Kawaler Orderu Świętego Stanisława i Orderu Orła Białego.

Aleksander Linowski – pisarz polityczny, publicysta i mówca

Studiował na Akademii Krakowskiej. Objął stanowisko nadwornego podkomorzego królewskiego, a nieco później wszedł do stronnictwa dworskiego. Piastował funkcje dyrektora generalnego policji i poczty, radcy stanu i sędziego.

Posłował na Sejm Czteroletni z województwa krakowskiego, był zwolennikiem reform, Osobiście (pod dyktando króla) spisał polską wersję projektu *Reformy Konstytucji*. Podpisał asekurację, w której zobowiązał się do popierania projektu Ustawy Rządowej.

Był członkiem sprzysiężenia przygotowującego wybuch powstania kościuszkowskiego. Został sekretarzem Kościuszki. Radca Rady Stanu Księstwa Warszawskiego, członek Rady Generalnej Konfederacji Królestwa Polskiego. Zmarł w 1820 r. w Warszawie.

Stanisław Staszic – wybitna postać polskiego oświecenia, polityk, pisarz, filozof, edukator

Jako osoba, która nie legitymizowała się pochodzeniem szlacheckim, drogę kariery politycznej zapewnił sobie zastając księdzem. Niemniej nie nosił sutanny, nie odprawiał mszy, a w swoich pismach otwarcie deklarował skłanianie się w stronę deizmu. Po studiach w Paryżu, gdzie nasiąkł ideami oświeceniowymi, wrócił do Polski. Został nauczycielem dzieci magnata Andrzeja Zamoyskiego. Właśnie wówczas napisał *Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego*, a uważa się, że to właśnie ów tomik zainicjował ruch reform podczas Sejmu Czteroletniego. Tę broszurę polityczną należy uznać za sztandarowy utwór publicystyki tego rodzaju. Najważniejszym dziełem w dorobku Staszica stały się jednak *Przestrogi dla Polski*, zawierające śmiałą krytykę

ustroju Rzeczypospolitej. Nie włączył się jednak w czynną obronę upadającego kraju: nie brał udziału w wojnie w obronie Konstytucji 3 maja, ani w powstaniu kościuszkowskim.

W Księstwie Warszawskim objął stanowisko radcy stanu. Piastował funkcje zastępcy ministra oświaty i ministra stanu Królestwa Polskiego.

Współtworzył i wspierał Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Został jego prezesem w 1808 roku i funkcję tę sprawował do śmierci. Ufundował siedzibę Towarzystwa – tzw. *Pałac Staszica*. Był też współtwórcą Uniwersytetu Warszawskiego i Szkoły Akademiczno-Górnicznej w Kielcach oraz prekursorem chłopskiej spółdzielczości.

Pod koniec życia wykazał się polityczną naiwnością stając się zwolennikiem idei panslawizmu, wierząc, że narody słowiańskie powinny zjednoczyć się pod berłem cara. Jego wiara w carską nieomylną skłoniła go do złożenia podpisu pod dokumentem wprowadzającym cenzurę. Zmarł w Warszawie w 1826.

Józef Poniatowski – książę, generał, minister wojny i naczelny wódz Wojsk Polskich Księstwa Warszawskiego, marszałek Francji, członek Rady Stanu Księstwa Warszawskiego

Urodzony w Wiedniu, kształcił się wojskowo w armii austriackiej, w której jego ojciec Andrzej był marszałkiem. Na wezwanie królewskiego stryja przybył do Polski i stanął u jego boku. Otrzymał stopień generał-majora i dowództwo IV Dywizji.

Był entuzjastycznym zwolennikiem nowej ustawy zasadniczej i członkiem Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji Rządowej. W czasie głosowania nad nią Zamek Królewski był otoczony przez wojsko Poniatowskiego, a on sam znajdował się na sali z grupą oficerów – wszystko dla uniemożliwienia przeciwnikom ustawy ewentualnej akcji zbrojnej. Część żołnierzy kazał przebrać w liberię lokajów, aby stanowili tajną, osobistą ochronę ważnych postów.

Broniąc Konstytucji dowodził wojskami w wojnie z Rosją w 1792 roku. Wobec przewagi wroga i słabego zaopatrzenia starał się nie dopuścić do rozbicia swych wojsk, wycofując je ze wschodnich rubieży. Wygrał bitwę pod Zieleńcami, co stanowiło pierwszy sukces polskiego oręża od czasów Sobieskiego. Otrzymał od królewskiego stryja jeden z pierwszych Orderów *Virtuti Militari*. Decyzję monarchy o przystąpieniu do Targowicy skomentował: *Na taką*

nikczemność nie byłem przygotowany, dodając: ...raczej należało bić się do zgonu, niż oddychać hańbą. W kolejnej bitwie pod Markuszowem szukał śmierci.

Znany był ze swobodnego trybu życia i częstego oddawania się zabawom w otoczeniu młodzieży i pięknych dam. Niemniej na polu bitwy wykazywał się znanstwem żołnierskiego rzemiosła i osobistym męstwem. Potrafił też sprawnie administrować przejętymi zbrojnie terenami, choć nie miał ku temu żadnych predyspozycji ani przygotowania. Skutecznie regulował sprawy społeczne i administracyjne. Dla chłopów domagał się posad wójtów, a także optował za wprowadzeniem do sądownictwa kodeksu napoleońskiego.

Pomimo niezręcznej sytuacji, jako krewny króla nie cieszącego się zaufaniem społeczeństwa, do insurekcji kościuszkowskiej zgłosił się jako ochotnik, nie żądając dla siebie żadnej funkcji. W Księstwie Warszawskim został naczelnym wodzem. Pokonując Austriaków w 1809 w trakcie tzw. *kampanii galicyjskiej*, znacznie poszerzył jego terytorium. W owym czasie gościł w naszych stronach i kwaterował ze swym sztabem w Rozwadowie, w *Zamku Lubomirskich*.

W kampanii moskiewskiej Napoleona dowodził złożonym z Polaków i znakomicie się spisującym V Korpusem Wielkiej Armii. Nie opuścił Bonapartego w obliczu porażek. Jako jedyny cudzoziemiec mianowany przez niego marszałkiem. Zginął ostaniając odwrót armii napoleońskiej w *Bitwie Narodów* pod Lipskiem w 1813, ranny utonął w Elsterze. Pochowany na Wawelu.

Tadeusz Kościuszko – inżynier wojskowy, generał lejtnant wojska polskiego Rzeczypospolitej Obojga Narodów, generał brygady Armii Kontynentalnej w wojnie o Niepodległość Stanów Zjednoczonych

Urodził się w niezbyt majątnej rodzinie szlacheckiej na Polesiu. Nie mając widoków na rodzową schedę, wybrał karierę wojskową.

Dzięki wsparciu Czartoryskich wstąpił do Korpusu Kadetów Szkoły Rycerskiej, gdzie się wyróżnił, kończąc szkołę w randze kapitana. Przez pięć lat kontynuował naukę jako stypendysta królewski w Paryżu, ucząc się m.in. o systemach fortyfikowania. Pobyt we Francji, która była w przededniu rewolucji, wywarł poważny wpływ na jego przekonania polityczne i społeczne.

Nie mogąc znaleźć zatrudnienia w zmniejszonej polskiej armii, z racji niskiej pozycji nie mając szans na rękę ukochanej Ludwiki, hetmanówny Sosnowskiej (wydanej za ks. J. Lubomirskiego z Równego), wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie wykazał się jako specjalista od fortyfikacji, zdobył stopień generała i status bohatera narodowego. Otrzymałą gratyfikację finansową przeznaczył na wykup i edukowanie niewolników, nad czym miał czuwać jego przyjaciel Thomas Jefferson.

Wróciwszy do Polski, wobec złej sytuacji w państwie, osiadł w rodzinnych Siechanowiczach, nie przynoszących wielkich dochodów, choćby dlatego, że ograniczył chłopom pańszczyznę. Uchwała Sejmu Czteroletniego o podniesieniu liczebności armii do 100 000 żołnierzy stała się dla niego szansą znalezienia upragnionego zatrudnienia w wojsku. W 1789 r. otrzymał patent generała wojsk koronnych, z ogromną jak dla niego pensją roczną w wysokości 12 tys. złotych.

Wezwany królewskim rozkazem do czynnej służby, rychło potwierdził swą wojenną sławę. Gdy wkroczyli Rosjanie w 1792, stojąc na czele korpusu wojsk koronnych podjął walkę w obronie Konstytucji 3 maja. Skutecznie dowodził swoimi oddziałami, nie dając się osaczyć znacznie liczebniejszym zastępom rosyjskim. Powstrzymując korpus gen. Lewanidowa przyczynił się do zwycięstwa ks. Józefa pod Zieleńcami. W bitwie pod Dubienką, mając pięciokrotnie mniejsze siły, ale doskonale przygotowane fortyfikacje i 24 działa, dawał skuteczny odpór korpusowi gen. Kachowskiego do czasu, gdy Rosjanie, obchodząc jego pozycje przez terytorium austriackie, zagrozili ich okrążeniem. Jako jeden z pierwszych odznaczony nowo utworzonym przez Stanisława Augusta Orderem Virtuti Militari.

Po przegranej wojnie polsko-rosyjskiej wyjechał do Saksonii, gdzie wraz z m.in. Hugonem Kołłątajem przygotowywał plany powstania w Polsce. Sprzymierzeńcem w tej walce miała być Francja, dlatego w imieniu znajdujących się na emigracji zwolenników Konstytucji 3 maja prowadził w Paryżu negocjacje z władzami rewolucyjnymi. Został bardzo dobrze przyjęty, a Zgromadzenie Narodowe uhonorowało go tytułem Obywatela Francji w uznaniu zasług na rzecz walki o wolność. Niestety, misja nie zakończyła się sukcesem, a on sam nie uzyskał od francuskich decydentów wiążących deklaracji.

W 1794 stanął na czele zrywu narodowego, nazywanego insurekcją, którego motto brzmiało: *Całość, Wolność, Niepodległość*. Został Najwyższym Naczelnikiem Siły Zbrojnej Narodowej, stając się jedynym przywódcą całego powstania, dysponującym pełnią władzy cywilnej i wojskowej. Nie była to jednak walka w celu przywrócenia Konstytucji, jak się niekiedy twierdzi,

bo wobec natłoku wydarzeń już się ona znacznie zdezaktualizowała, ale z całą pewnością broniono jej ideałów.

Po sukcesie w stoczonej z udziałem chłopskich kosynierów bitwie pod Raclawicami, ranny w starciu pod Maciejowicami Naczelnik dostał się do niewoli, z której wypuścił go dopiero kolejny car Paweł, darzący go wielką estymą.

Przebywając na emigracji zawsze interesował się sprawami Polaków i się w nie angażował. Nie dał się jednak nakłonić do objęcia dowództwa legionów we Włoszech, współpracy z Napoleonem, ani carem Aleksandrem, o co obaj zabiegali. Rozgoryczony był także ustaleniami Kongresu Wiedeńskiego. Przed śmiercią w Szwajcarii złożył u notariusza oświadczenie, w którym zwalniał od poddaństwa i uwłaszczał chłopów w swoim majątku w Siechnowiczach. Zmarł w 1817 r., a po latach jego szczątki złożono pośród królów w katedrze na Wawelu.

Oprac. Marek Wiatrowicz